

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת ויצא תשע"ג

קדושת לשון הקודש

קדושה, והדיבור בה משפיע על מחשבתו של האדם, שתהיה קדושה יותר. ע"ז לא התרחקו ישראל לגמרי מן הקדושה.

מתי לשון הקודש אינה משפיעה קדושה?

והנה, למרות קדושתה של לשון הקודש, ולמרות הקדושה שהיא משפיעה על מי שמדבר בה, אפשר גם לדבר בלשון הקודש, והיא לא תשפיע קדושה. מתי היא לא משפיעה קדושה? - אם מדברים בה דיבורים שאינם טובים, דיבורים אסורים, אז היא לא משפיעה שום קדושה. למשל, רב שָׁקָה נשלח מטעם סנחריב מלך אשור לירושלים, והוא עומד מולה ומחרף ומגדף שם שמים בלשון הקודש. שָׁבְנָה הסופר ואליקים ויֹאָח מבקשים מִרְב שָׁקָה שידבר ארמית ולא לשון הקודש, אך הוא מתעקש לדבר דווקא בלשון הקודש, כדי שכל תושבי ירושלים ישמעו ויבינו את דבריו (מלכ"ב יח, יז ואילך). דיבור זה, לא משפיע, כמובן, שום קדושה על רב שָׁקָה, למרות שהוא מדבר בלשון הקודש.

כך גם בענינים אחרים. ארץ הקודש משפיעה קדושה, עיר הקודש משפיעה עוד יותר קדושה, בית המקדש משפיע עוד יותר קדושה, ואחרי הכל, למי יש יותר קדושה, לטיטוס בקודש הקדשים, או לרב ושמואל בבבל? כמובן - לרב ושמואל בבבל. טיטוס הוא טמא שבטמאים, ורב ושמואל הם צדיקי עולם. מפני שטיטוס משתמש בבית המקדש לדברים מתועבים (עי' גיטין נו, ב), ורב ושמואל משתמשים בבבל לעבודת ה'. אפשר אם כן להשתמש בכל דבר לקדושה או להפך מן הקדושה. אבל סיוע - ארץ ישראל מסייעת למי שרוצה לזכות לקדושה ולמי שמשתמש בה לקדושה, ובבל - להפך. מסייעת לעבודה זרה. רש"י כותב, למה נמרוד ואנשי דור הפלגה מחליטים להתישב בבבל? - כי בבל היא "ארץ פְּסָלִים" (ירמיה נ, לח), ארץ שיש בה כוחות של טומאה המסייעים לעבודה זרה (עי' רש"י איוב א, א'). ברור שגם מי שגר בה לא מוכרח לעבוד עבודה זרה, חנניה מישאל ועזריה הלכו לכבשן האש כדי לא להשתחוות לצלם בבבל, אבל מי שחפץ לעבוד עבודה זרה - בבל מסייעת לכך. לכן נמרוד רוצה שישבו דווקא בבבל, כדי שיעבדו לצלם, ואנחנו נבחרנו לשבת דווקא בארץ ישראל, מפני שארץ ישראל משפיעה קדושה. לכן אומר הקב"ה לאברהם לעזוב את בבל וללכת לארץ ישראל, כדי שתשפיע עליו קדושה.

מתי לא רצוי להשתמש בלשון הקודש?

כפי שהזכרנו, לא בכל מקרה לשון הקודש משפיעה קדושה על האדם. ובמקרה כזה, שהיא לא משפיעה קדושה, כדאי באמת שלא להשתמש כלל בלשון הקודש. הרמב"ם כותב (בפירוש המשניות ע"ס אבות פ"א מ"ז), שישנם חסידים מאנשי תורתנו, שאינם מוכנים בסעודות מצוה לשמוע

יעקב אבינו לא משנה את לשונו בבית לבן

התורה מספרת על יעקב ולבן: "וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גָל... וַיִּקְרָא לוֹ לָבֵן יִגְר שְׁהֶדְוָתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גְלָעָד" (בראשית לא, מו-מז). וצריך להבין: הרי יעקב ולבן משוחחים ביניהם כמה פעמים בפרשתנו. שיחות אלו נערכו מן הסתם בארמית, שפת המדינה של חרן. והנה, כשהתורה מספרת על שיחות אלו, היא אינה מביאה את הדברים בשפה המקורית ואח"כ מתרגמת אותם ללשון הקודש, אלא מתארת את השיחה בלשון הקודש בלבד, ואנו מבינים כבר מעצמנו, שבפועל נערכה השיחה בארמית. כך גם במקומות אחרים בתורה. למשל, כשמשנה מדבר עם פרעה, ודאי שוחח עמו במצרית [פרעה הרי לא ידע את לשון הקודש (סוטה לו, ב; רש"י בראשית נ, ו)], וכשבלק ובלעם משוחחים ביניהם, ודאי שוחחו ביניהם במואבית. ובכל זאת, כשהתורה מספרת על השיחות האלו, היא אינה מביאה את הדברים בשפה המקורית שבה נאמרו, אלא בלשון הקודש. ואם כן, יש לשאול: מדוע כאן, בפרשתנו, התורה אומרת "וַיִּקְרָא לוֹ לָבֵן יִגְר שְׁהֶדְוָתָא, וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גְלָעָד"? הרי "יִגְר שְׁהֶדְוָתָא" הוא תרגומו של "גְלָעָד"¹, ואם כן די היה לומר: "ויקראו לו יעקב ולבן גְלָעָד", ומזה כבר היינו מבינים מעצמנו, שיעקב קרא לגל "גְלָעָד" בלשון הקודש, ולבן קרא לו "יִגְר שְׁהֶדְוָתָא" בארמית.

חשבתיו לומר, שכנראה רצתה התורה להדגיש כאן, שגם אחרי עשרים שנה שיעקב יושב בבית לבן בארם נהרים, וכבר שולט מן הסתם היטב בשפה הארמית, והשעה היא שעת התפייסות וקירוב הדעת בין יעקב ללבן, אף על פי כן יעקב לא משנה את לשונו². כשצריך לדבר עם לבן, הוא מדבר איתו בשפה שלבן מבין, וקורא לגל "יִגְר שְׁהֶדְוָתָא". אבל בינו לבין עצמו, ובשיחתו עם בני ביתו - וַיַּעֲקֹב קָרָא לוֹ גְלָעָד". הוא אינו משנה את לשונו, ומקפיד לדבר רק בלשון הקודש³.

ומעשה אבות - סימן לבנים. כשבני יעקב יורדים אח"כ למצרים, למרות שבהרבה דברים היו שקועים בטומאת מצרים, בדבר הזה היו זהירים, שלא לשנות את לשונם. כשיש צורך לדבר עם הנוגש המצרי - מדברים איתו במצרית. וכשצריך לקנות במכולת - מדברים עם המוכר במצרית⁴. אבל בינם לבין עצמם - ישראל מדברים בלשון הקודש. לא במצרית. ובאמת, חז"ל מוסרים לנו, שאחד הדברים שבגללם זכו ישראל להגאל ממצרים, הוא הדבר הזה, שלא שינו את לשונם, והקפידו לדבר רק בלשון הקודש (במדב"ר כ, טט).

מהי החשיבות של דיבור בלשון הקודש, שבגלל זה נגאלו ישראל ממצרים? - החשיבות בזה היא, שעל ידי זה נשארה להם דבקות מסוימת בקדושה. הרי ישראל היו שקועים במצרים במ"ט שערי טומאה, וכמעט שקעו גם בשער החמישים, שכבר אין שום אפשרות לחזור לקדושה למי שבא בשער זה. לכן היתה חשיבות רבה לכך שלא שינו את לשונם, והקפידו לדבר בלשון הקודש. הרמב"ם והרמב"ן נחלקו ביניהם, למה נקראת לשון הקודש בשם זה, ומהי הקדושה שיש בה⁵, אבל סוף סוף לשון זו היא לשון

מה כל כך נורא בתרגום התורה לשפה אחרת? למה קבעו חז"ל תענית על כך? - כנראה שחז"ל הבינו, שתרגום התורה ליוונית יגרום לכך, שיהודים היושבים במצרים, או בשאר הארצות היבניות, לא יטרחו עוד ללמוד את לשון הקודש! אם התורה מתורגמת ליבנית, למה לטרוח ללמוד את לשון הקודש? די לדעת את השפה היבנית, שבה אפשר לדבר עם השכנים הגויים, וגם ללמוד את התורה (המתורגמת...!) ממילא, כמה רעות עלולות לצמוח מזה: א' לשון הקודש עלולה להשתכח; ב' התורה לא תהיה נלמדת באותה הקדושה כמו שנלמדה עד עכשיו. אמנם גם תורה שנלמדת ביונית היא קדושה, אבל אין זו אותה הקדושה כמו לימוד בלשון הקודש; ג' הרבה מדרשות חז"ל לא ניתנות להבנה כאשר התורה מתורגמת ליוונית, שכן הרבה מדרשות חז"ל בנויות על דקדוק הלשון, על גימטריאות, על ראשי תיבות, על חסרות ויתרות, ועל הרבה דברים אחרים שאי אפשר לתרגמם לשפה אחרת⁷; ד' תרגום התורה ליוונית עלול להוות פתח גדול להתבוללות. כשמתרגלים לדבר בשפת הגויים, נפגשים עם מושגים ורעיונות של הגויים שטבועים בשפה, ומקבלים לאט לאט את השקפת הגויים בדברים מסוימים. כמובן, זהו דבר גרוע, שישראל שבדור הוא יקבלו את תרבות יוון. על זה אח"כ נלחמו החשמונאים, לסלק את תרבות יוון שקנתה לה שביטה באומה הישראלית. הסיבות הללו, הן שגרמו כנראה לחז"ל לתקן תענית על תרגום התורה ליוונית.

גם בדורות האחרונים, אחת משיטות ה"משכילים" באירופה לשבש את בית ישראל היתה - לתרגם את התנ"ך לגרמנית. הנימוק הרשמי היה, שעל ידי זה יתקרבו יותר יהודים לתנ"ך, שמי שאינו יודע את לשון הקודש יוכל ללמוד את התורה בלשון המדינה. אבל למעשה הכוונה היתה הפוכה - לא לקרב את היהודים הגרמנים לתורה, אלא לקרב את היהודים הגרמנים לגרמנית ולגויים הגרמנים; שלא ילמדו את לשון הקודש, ועל ידי זה יתנתקו מהתורה שבעל פה, מן המשנה, מן הגמרא ומן הפוסקים, שאותם לא תרגמו ה"משכילים" לגרמנית! ... אח"כ רצו להנהיג גם תפילות בגרמנית. כמובן, אם מנהיגים תפילות בגרמנית, משתדלים גם שימצאו חן בעיני הגויים: מוחקים את ציון וירושלים מהתפילה (ע"י משנ"ב סי' ק"א ס"ק י"ג), מחליפים את השבת ביום ראשון, ועוד כל מיני "תיקונים" כאלו, כל אחד לפי מדרגת ההתבוללות שלו. והכל התחיל מקירוב ישראל ללשון הגויים - מתרגום התורה לגרמנית! זה היה חלק מתהליך ההתבוללות הנורא שהיה באשכנז.

למה נעשה הנס רק בשמן, ולא בגוף המנורה?

כפי שהזכרנו, היבנים רצו "להשכיחם תורתך". אמנם פיתחו והדגישו מאד את ענין החכמה, "חכמה יבנית", אך כבר אמר רבי יהודה הלוי ז"ל על חכמה זו, ש"אין בה פרי כי אם פרחים". יש בה יופי חיצוני, אבל פרי - שאדם יתחיל להיות אדם טוב יותר ע"י חכמה זו - זה אין בחכמת יוון. עם כל החכמה המפותחת, התרבות היוונית העריצה בעיקר את היופי ואת הכח, לא את המעשים הטובים. החכמה נשארה אצלם ענין חיצוני, שאין לו שום השפעה על פנימיות האדם.⁸

החשמונאים הראו שהפנימיות חשובה יותר מהחיצונית, ובסופו של דבר - היא זו שמנצחת. "מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים". השמן הטהור של החשמונאים ניצח את

שירים בלשון לע"ז גם אם תוכנם משובח, ולעומת זאת מוכנים לשמוע שירים בלשון הקודש גם אם תוכנם שלילי. הרמב"ם מכנה גישה זו "סכלות גמורה". כי דברים משובחים, כדברי תורה חכמה ומוסר, ראויים להאמר ולהשמע גם אם הם נאמרים בלשון לע"ז. ולעומת זאת, דברים מגונים ופחותים, גם בלשון הקודש אין ראוי לאמרם. אדרבה - כותב הרמב"ם - שמיצת דברים פחותים בלשון הקודש, גרועה עוד יותר מאשר שמיצתם בלשון לע"ז, כי השימוש בלשון הקודש לענינים פחותים ופסולים כאלו, מהווה פגיעה בקדושת לשון הקודש. אין שום מעלה בשימוש בלשון הקודש לדברים פסולים, אלא רק להפך.

וכאמור, מצד שני, גם דברי חכמה ודברי תורה שנאמרו של א בלשון הקודש יש לכבד ולהעריך. הרמב"ם עצמו הרי כתב חלק מספריו בערבית. את ספרו העיקרי (משנה תורה) כתב בלשון הקודש, אבל חלק מספריו (כגון, פירוש המשניות) כתב בלשון ערבית, מפני שזו היתה הלשון המדוברת במקומו, ומה התועלת לכתוב ספרים בשפה שרבים לא יוכלו להבינה?

אבל בכל זאת רואים, ששאר חכמי ישראל כתבו בדרך כלל בלשון הקודש, מפני שרק לשון הקודש משפיעה עלינו קדושה, ולא לשונות אחרים. אנו צריכים אפוא להשתדל ולהשתמש בלשון הקודש, אבל להשתמש בה רק באופן שתשפיע עלינו קדושה. להשתמש בה לדברים הנכונים, לא לדברים שליליים ואסורים.

למה גזרו חז"ל תענית על תרגום התורה ליוונית?

אנו מתקרבים אל ימי החנוכה, הימים שנקבעו להלל ולהודאה לה' על הנס של נצחון החשמונאים על היוונים. מה רצו היוונים? - היוונים רצו "רק" שני דברים: "להשכיחם תורתך, ולהעבירם מחוקי רצונך". "להעבירם מחוקי רצונך" - פירושו שלא יקיימו מצוות. לכן גזרו על השבת, על המילה, על ראש חודש, ועל מצוות אחרות. ו"להשכיחם תורתך" - פירושו לגרום לשכחת התורה. "וְהִשְׁחָךְ [על פני תהום] (בראשית א, ב) - זו יוון, שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיה" (כ"ר ב, ד). "חִשְׁךָ" - אותיות "שכח". התורה היא אור, וכששוכחים את התורה - זהו חושך.

אחד הדברים הראשונים שמלכות יוון עשתה כדי "להשכיחם תורתך" וכדי להביא חושך לעולם [אולי לא התכוונו לזה, אבל למעשה זה מה שנגרם מכך] היה - שתלמי מלך מצרים, ממלכי יוון לקח שבעים ושנים זקנים, ודרש מהם לתרגם עבורו את התורה ליוונית. הוא הושיב כל אחד מהם בחדר נפרד (כדי שלא יוכלו "לתאם גרסאות" ביניהם), אבל הקב"ה נתן עצה בלבם, והסכימו כולם לדעה אחת, לתרגם את התורה בשינויים מסויימים [בגלל חששות שונים שהיו להם, אם יתרגמו את התורה באופן מדוייק (ע"י מגילה ט, א-ב)]. באופן ניסי הכניסו כל שבעים ושנים הזקנים בתרגומם את אותם השינויים! לכאורה היה צריך לקבוע יום טו ב' על נס כזה, ששבעים ושנים זקנים כיוונו לדבר אחד בלי להתייעץ ביניהם. אבל חז"ל לא קבעו יום טוב לזכר המאורע הזה, אלא תענית! ביום בו אירע הנס הזה - ביום ח' בטבת - בא חושך לעולם שלשה ימים (ע"י טור וש"ע או"ח סי' תקפ"ב), והוא אחד הימים המוזכרים במגילת תענית, כימים שארעו בהם צרות לאבותינו, ושראו להתענות בהם (שם). אנו איננו נוהגים לצום פיוס הזה, אבל בסליחות האשכנזיות לעשרה בטבת מזכירים גם את הענין הזה, שיום ח' בטבת נקבע ליום תענית על תרגום התורה ליוונית.

הפילים של יוון.

חשבתי, אולי זה הטעם, למה עשה הקב"ה נס לישראל רק בשמן, ולא עשה להם נס גם במנורה. הרי שני דברים היו חסרים אז לקיום מצות הדלקת המנורה במקדש כהלכתה: שמן טהור, ומנורה [שכן היננים לא רק טמאו את השמנים, אלא גם נטלו את כל הכלים שהיו במקדש (עי' רש"י ע"ז מג, א ד"ה ומלכות בית חשמונאי)]. והנה, לגבי השמן - נעשה להם נס. למרות שיש סוברים שאם לא היו מוצאים שמן טהור היו יכולים להדליק בשמן טמא, כי טומאה דחוויה בציבור⁹, אבל למעשה נעשה להם נס, שפך השמן שמצאו "לא היה בו אלא להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים" (שבת כא, ב). אבל לגבי המנורה לא נעשה להם נס, והם נאלצו להדליק בשפודים של ברזל מחופים בַּבְּעֵץ (=בְּדִיל), ורק אחר כך כשהעשירו עשאו של כסף, וכשחזרו והעשירו עשאו של זהב (ע"ז שם). וצריך להבין: למה לא עשה הקב"ה נס לישראל גם במנורה? היד ה' תקצר לשלוח להם מנורת זהב? אם ה' כבר רוצה שיקיימו את המצוה עם כל ההדורים, ושולח לשם כך שמן טהור, ועושה נס שידלק שמונה ימים, למה לא שלח גם מנורת זהב, כדי שתתקיים מצות הדלקת המנורה ביופי ובהדר?

ולהגדיל הקושיא יש להוסיף עוד: הרי עשיית המנורה מזהב אינה רק ענין של יופי, אלא ענין בעל השלכות הלכתיות. כשמנורה נעשית מזהב, יש בה גם גביעים כפתורים ופרחים, מה שאין כן מנורה שאינה מזהב, אין עושים בה גביעים כפתורים ופרחים (רמב"ם הלכ' בית הבחירה פ"ג הל' ב-ד). מדוע א"כ לא עשה ה' נס, להמציא לישראל גם מנורת זהב, כדי שתתקיים המצוה בתכלית השלמות¹⁰? חושבני שהתירוץ לזה הוא, שהקב"ה רצה ללמד כאן יסוד חשוב. והוא, שאמנם צריך להדר במצוות, וחלק מן ההידור במצוה הוא גם היופי החיצוני של המצוה, אבל אף על פי כן, ההידור הפנימי - דהיינו: היחס הנפשי אל המצוה, ומדרגתו הרוחנית של האדם - חשובים יותר מן ההידור החיצוני! והנה, את ההידור החיצוני - מסמל הזהב שבמנורה, שהוא גלוי ונראה לעין פל. לעומת זאת, את ההידור הפנימי - מסמלת טהרת השמן, שבה אי אפשר להבחין בעיני בשר. גם במיקרוסקופ המשוכלל ביותר לא ניתן להבחין בין שמן טהור לשמן טמא. רק בכח חכמת התורה ניתן להבחין ביניהם. כי טהרה היא פנימיות, לא חיצוניות. לכן לא עשה ה' לישראל נס במנורה, לשלוח להם מנורת זהב, כדי לרמז לדבר הזה, שהפנימיות חשובה יותר מן החיצוניות, ועד כמה שה' רוצה את ההידור החיצוני במצוה, הוא רוצה קודם כל את ההידור הפנימי, שהוא היחס המכובד למצוה, והתייחסותו של האדם אל המצוות בכלל. בניגוד לתרבות יון, ששמה את הדגש על החיצוניות, ה' רצה להראות כאן, שהדגש צריך להיות על הפנימיות, יותר מאשר על החיצוניות.

לא להפוך פנימיות לחיצוניות

זו אולי הסיבה לכך, שבסוף ימי בית שני אנו מוצאים, שיהודים החמירו בנושא טהרה יותר מכל מצוות אחרות שבתורה. למשל, הגמרא מביאה מעשה נורא בכהן אחד שנעץ סכין בלבו של חברו בעזרה שבמקדש, [בגלל שחברו זכה בעבודת תרומת הדשן, ולא הוא]. רץ אבי הנדקק אל בנו, ומצא אותו מפרפר. עמד ואמר: ברוך השם! "עדין בני מפרפר, ולא נטמאה הסכין"! ... (יומא כג, א) לא אדם זר, אלא אביו של הנדקק בכבודו ובעצמו עומד ואומר: כולם להקצוע! לסכין - שלום. היא לא נטמאה, חלילה... איזו מין נחמה

היא זו? זה מה שחשוב עכשיו, לדעת אם הסכין נטמאה או לא? הרי גם אם הסכין נטמאה, אפשר לטהר אותה. וגם אם לא, זה לא אסון גדול כל כך, לעומת האסון הנורא של רציחת כהן בבית המקדש! ... אומרת על כך הגמרא: "ללמדך, שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים" (שם). עיוות וסילוף נורא! טהרת כלים היתה חשובה אצלם יותר משפיכות דמים!

הגמרא מביאה עוד: "דבר תורה, עור אדם [מת] שְׁעָבְדוּ - טהור. ומה טעם אמרו [חכמים שהוא] טמא? גזירה שמה יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין" (חולין קכב, א). מבהיל הרעיון! אדם שחשוד לפשוט את העור מאביו ואמו המתים ולעשות ממנו שטיחים ח"ו, לא חשוד לעשות כן במקרה שהשטיח יהיה טמא. ניוול גופות אביו ואמו לא מרתיע אותו, רק הטומאה מרתיעה אותו! (תוס' סנה' מח, א ד"ה משמשין)

עוד רואים בחז"ל, שגם אנשים שהיו חשודים על גילוי עריות חמור, לא היו חשודים על טומאה וטהרה. חז"ל אמרו, שטבילת עזרא נתקנה, בין השאר, כדי לגדור מעריות. אנשים שהיו חשודים לחטוא בעריות, לא היו חשודים לעשות זאת ללא שיהיה להם מקוה להטהר בו מן הטומאה (עי' ברכות כב, א). גילוי עריות, שהוא מהעבירות החמורות בתורה, שהוא ביהרג ועל יעבור, והעובר עליו אין לו חלק לעולם הבא - זה לא מפחיד את החוטא. רק העובדה שאין לו מקוה לטבול אחר כך, זה מה שמפחיד אותו.

ניתן להווכח בנקודה זו גם מגזרת חז"ל, שבשר פיגול ובשר נותר מטמאים את הידיים (משנה פסחים קכ, ב). למה גזרו זאת? כדי שכהנים יזהרו לא לפגל את הקדשים ולא להותיר מהם (גמ' שם). וקשה לכאורה: הרי פיגול הקרבן והותרת בשרו לאחר זמן אכילתו הם איסורי תורה (שלא להותיר - סהמ"צ לרמב"ם, ל"ת ק"כ; שלא לפגל - שכחת הלאוין לרמב"ן, ד), ואם יש חשש שהכהנים לא יזהרו בזה, מה תוסיף כאן טומאת ידיים, שהיא איסור קל מדרבנן? אלא מוכח מכאן, שאכן זה היה המצב. גם מי שחשוד לפגל את הקרבן או להותיר מברשו לאחר זמנו, ירתע מלעשות כן בגלל טומאת ידיים שגזרו רבנן (תוס' פסחים פה, א ד"ה משום).

מה היתה הסיבה לכך, שהחמירו כל כך בטומאה וטהרה לעומת נושאים אחרים? אולי הסיבה לכך היתה... הנס של חנוכה! מכיון שראו את הנס הגדול שנעשה בפך השמן הטהור, החליטו שטהרה היא הדבר החשוב ביותר, וישמו עליו דגש מיוחד, ואילו בשאר הדברים שלא ראו בהם נס, לא הקפידו כל כך. כמובן, זה לא בסדר. התורה מקפידה על גילוי עריות ועל שפיכות דמים יותר מאשר על טהרת כלים וטבילת עזרא. אבל זה מה שקרה, שגם מהפנימיות עשו חיצוניות. כך הם עמי הארץ. "מאמצים" להם דבר אחד להזהר בו, ובדברים אחרים - מזלזלים. לעומתם, החכמים נזהרים בכל הדברים. גם בטומאה וטהרה, גם בשבת, גם בכשרות, וכן בכל שאר מצוות התורה.

על כל פנים, הקב"ה רצה להראות בנס פך השמן את כח הפנימיות. שיכירו וידעו כולם, שהנצחון לא בא לחשמונאים בגלל שהיו גאונים בתכנון צבאי, או משהו כזה, אלא בגלל שהיו טהורים. "מסרת טמאים ביד טהורים" - מפני שהיו טהורים, יכלו להתגבר על הצבא היווני. גם בדור שלנו ראינו מלכות שהיתה כולה חיצוניות, המלכות של רוסיה, שדיברה גבוהה גבוהה על שלום ועל שויון, ולמעשה היו הגזלנים והרוצחים הכי גדולים בעולם. אנו צריכים לדאוג לפנימיות,

לאו - הידים ידי עֶשׂוֹן¹² (כ"ד סה, כ). עיקר הנצחון של עם ישראל לא תלוי בצבא ובפיקוד העורף, אלא בפנימיות שלנו - בקיום תורה ומצוות, בלימוד בשיבות, ובתפילה. הכל תלוי בפך השמן הטהור שאצלנו, בתורה ובתפילה, עד כמה שהם בקדושה ובטהרה. ה' ילחם לנו, ונצליח. בשם ה' נעשה ונצליח.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

שעם ישראל יִפְנֶה ע"י פנימיות. אמנם טוב שיהיו לנו גם גבורים, אבל לא זה עיקר. העיקר הוא הפנימיות - לומדי התורה ומקיימי המצוות. הנצחון על היוונים הרי הושג ע"י אלה שמסרו את נפשם על לימוד התורה וקיום המצוות בזמן גזרות יון. החשמונאים היו אח"כ ה"מכה בפטיש", אבל הנצחון הושג בעיקרו ע"י כל אלה שמסרו נפשם על קיום התורה בזמן הגזרות¹¹. הפנימיות שלהם היא שהכריעה את החיצוניות היוונית.

גם היום אנו צריכים תשועה גדולה מאויבינו. גם היום צריך לדעת, ש"הקל קול יעקב, והידיים יְדֵי עֶשׂוֹן" (בראשית כז, כב). "בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות (שישראל עוסקים בתורה ובתפילה), אין הידים יְדֵי עֶשׂוֹן (עֶשׂוֹן אינו יכול להתגבר עליהם). ואם

1. אמנם "יִגְר שְׁהֶדוּתָא" פירושו "גל עדות", ולא "גל צד", אבל כבר כתב רש"י: "יִגְר שְׁהֶדוּתָא - תרגומו של גִּלְעָד" (רש"י בראשית לא, מז). ומשמע שר"ל, שהוא תרגום מדויק. ונראה דאזיל לשיטתו, ש"צד" במקרא מתפרש לפעמים במובן של "עדות" (עי' רש"י סוטה ב, ב ד"ה ממשמע שנאמר), וכשאמר יעקב "גִּלְעָד", כונתו היתה - גל עדות. [וכן פירש הרא"ם]. ונראה שכן היא גם דעת אונקלוס, שתרגם: "לא תַעֲנֶה בְרַעַף צֶד שְׁקָר" (שמות כ, יב) - "לא תסהיד בחברך **סהדותא** דשקרא". [ודלא כהאב"ע (שם), שלא הסכים לפרש "צד שְׁקָר" במובן של "עדות" שקר. ואולם בפרשתנו כתב האב"ע: "ותרגום גלעד - יגר שהדותא" (בראשית לא, נ). ואולם עי' מלבי"ם שפירש, ש"יִגְר שְׁהֶדוּתָא" ו"גִּלְעָד" אין מובנם שוה, ויעקב התכוין לדבר אחד, ולבן לדבר אחר.
- ובענין "יִגְר" - נראה ש"יִגְר" הוא גִּל, כי אותיות למ"ד ורי"ש מתחלפות לפעמים זו בזו (עי' רש"י איוב ו כה, ורמב"ן שמות כב טו), וכאן התחלפה הלמ"ד ברי"ש. ועוד י"ל, ש"יִגְר" הוא לשון אגירה ("העמק דבר"), או גרירה, ונקרא כן מחמת שגררו הרבה אבנים ואגרו אותם במקום אחד. ולפי זה גם "גל" יש לפרש כן, על שם "שיגולו שם אבנים עד שהתחברו" (אבן עזרא). [ועי' גם מיכה א, ו ורש"י שם].
2. וכן פירש הספורנו: "וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גִלְעָד - שלא שנה את לשונו".
3. אמנם לדעת הרמ"א גם בלשון הארמית יש קדושה, כיון שגם היא ניתנה בסיני, והיא קרובה ללשון הקודש (עי' שו"ת הרמ"א סי' קכ"ח, והגה' הרמ"א לשו"ע אה"ע סי' קכ"ו ס"א), אבל ודאי גם הוא מודה שאין מעלת לשון זו כמעלת לשון הקודש.
4. בספר חסידים (סי' תתקצ"ד) מובא, שראוי ממידת חסידות שלא לדבר בלשון הקודש בבית המרחץ ובבית הכסא (והביאו המשנ"ב בסי' פ"ה סק"ט). וכתב החתם סופר (בהגהותיו לשו"ע שם), שהוא הדין במקום גילולים. וכתב: "ונראה לי דמשום הכי הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לִסְפֹּר בלשון הקודש... משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים". ולפי"ז נראה, שבמצרים היתה גם סיבה נוספת שלא לדבר בלשון הקודש עם המצרים [חוץ ממה שהמצרים לא הכירו את לשון הקודש]; והיא, כיון שמצרים היתה מלאה גילולים (עי' רש"י שמות ט, כט), וא"כ לא היה ראוי לדבר שם בלשון הקודש אלא בבית.
5. הרמב"ם כתב: "כי זה הלשון קדוש, לא ימצאו בו שום תיבת גנאי, ואין בו שום תיבה לא לטיפה (של זרע) ולשתן ולצואה ולא לעניני תשמיש, אלא בכינוי" (מו"נ ח"ג פ"ח). ואולם הרמב"ן השיג עליו וכתב, שבאמת יש תיבות בלשון הקודש לענינים אלו. ולכן כתב, דהטעם שנקראת לשון זו לשון הקודש הוא, מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו, והוא הלשון שהקב"ה מדבר בו עם נביאיו ועם עמו, ובה נקראו שמותיו הקדושים, ובו ברא עולמו, ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בְּשֵׁם יְקָרָא בלשון ההוא (רמב"ן שמות ל, יג). [ועי' ט"ז (או"ח סי' ש"ז ס"ק י"ג) ומג"א (שם ס"ק כ"ד) שנחלקו אם יש בלשון הקודש קדושה בעצם, או לא. ולכאורה מחלוקת זו תלויה במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, דלהרמב"ם אין קדושה בעצם הלשון (כדעת הט"ז), ולהרמב"ן יש קדושה בעצם הלשון (כדעת המג"א). ומה שהוכיח הט"ז שאין בה קדושה בעצם ממה שמצינו שמותר לדבר בה בבית המרחץ ובבית הכסא (שבת מ, ב), יש לדחות דאין קדושתה כקדושת דברי תורה ממש. וצ"ע].
6. וכן איתא בזוהר (ח"א עה, א): "וְיִמְצְאוּ בְקֶעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר (בראשית יא, ב) - אתר מתקן להאי סטרא בישא" (מקום מוכשר ומתוקן לצד הרע). "תא חמי, נמרוד מה כתיב ביה, וְתִהְיֶה רִאשִׁית מְמַלְכְּתוֹ בְּכָל, דהא מתמן נטל לאתאחדא בְּרִשׁוֹ אחרא. והכא, וְיִמְצְאוּ בְקֶעָה בְּאֶרֶץ שְׁנַעַר, מתמן נטלו בלבייהו לאפקא מרשותא עלאה לְרִשׁוֹ אחרא" (שם עד, ב).
7. ובגלל זה, חלק ממצות תלמוד תורה הוא לימוד לשון הקודש, כדאיתא בתוספתא: "קטן היודע לדבר, אביו מלמדו 'שמע' [ישראל] ו'תורה' [צוה לנו משה] ולשון הקודש" (תוספתא חגיגה פ"א ה"ג. ועי' ירו' סוכה סוף פ"ג). ועי' רש"י על הפסוק "וְלִמְדוּתָם אֶתְּם אֶת גִּבְיֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם" (דברים יא, יט), שפירש: "מכאן אמרו, כשהתינוק מתחיל לדבר, אביו משיח עמו בלשון הקודש, ומלמדו תורה". וגם הרמב"ם כתב בפירושו למס' אבות, על דברי המשנה "הָיוּ זְהִיר בְּמִצְוָה קְלָה כְּבַחְמוּרָה" (פ"ב מ"א): "צריך לזיזוהר בְּמִצְוָה שִׁיחֻשׁ בְּהַ שְׁהִיא קְלָה, כְּשִׁמְחַת הָרֵגֶל וְלִמִּידַת לִשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, כְּמִצְוָה שֶׁהִתְבָּאָר לָךְ חוֹמְרָתָה שֶׁהִיא גְדוּלָה, כְּמִלְיָה וְצִיצִית וְשַׁחִיתַת הַפֶּסֶח". הרי שגם לדעתו, יש מצוה בלימוד לשון הקודש.
8. עי' רמב"ן עה"ת (ויקרא טז, ח בסוף דבריו) שכתב, שאריסטו ותלמידיו היו גסי דעת ורשעים.
9. עי' שו"ת חכם צבי (סי' פ"ז) ופני יהושע עמ"ס שבת (כא, ב סוף ד"ה מאי חנוכה).
10. ומכל מקום, קושיא זו היא רק לפי דעת הרמב"ם, שבדוקא אין עושיין גביעיים כפתורים ופרחים במנורה שאינה של זהב (כן כתב בדעתו ה"משנה למלך" הלכ' בית הבחירה פ"ג ה"ד). אבל לדעת רש"י, גם במנורה של שאר מתכות רשאים לעשות גביעיים כפתורים ופרחים, אלא שאין חובה לעשותם (עי' רש"י מנחות כח, א ד"ה אינה באה גביעין. וכן דקדק בדבריו ה"מנחת חינוך" מצוה צ"ח ס"ק ה').
11. כי ע"י מסירות נפשם לשמירת התורה, נתקן היחס המוזלזל כלפי עבודת ה', שהוא היה הסיבה הרוחנית להביא על ישראל את גזרות יון (עי' ב"ח או"ח סוף ט"ז ע"ג).
12. ודרשו כן ממה שנכתב "הַקֵּל" (חסר ו'), וכאילו נאמר: "הַקֵּל קול יעקב". דהיינו, כאשר נעשה קולו של יעקב קל, בלי תורה, יְדֵי עֶשׂוֹן שולטים בו (מפרשי המדרש שם).